

95 ГОДИНИ ОТ СЪЗДАВАНЕТО НА „ДОМ НА БЛАГОТВОРИТЕЛНОСТТА И НАРОДНОТО ЗДРАВЕ „ДИМИТЪР ПЕТРОВ КУДОГЛУ“ И 160 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ДАРИТЕЛЯ ДИМИТЪР КУДОГЛУ

Петя Бончева

Катедра „Социална медицина и организация на здравеопазването“,
Факултет по обществено здравеопазване, Медицински университет Варна

95 YEARS SINCE THE ESTABLISHMENT OF THE “HOUSE OF CHARITY AND PUBLIC HEALTH “DIMITAR PETROV KUDOGLU” AND 160 YEARS SINCE THE BIRTH OF ITS DONOR DIMITAR KUDOGLU

Petya Boncheva

Department of Social Medicine and Health care Organization,
Faculty of Public Health, Medical University of Varna

РЕЗЮМЕ

Резюме: Настоящата статия разглежда част от историята, организацията и дейността на „Дом на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“ в гр. Пловдив и представя кратки биографични данни и факти, свързани с неговия дарител Димитър Петров Кудоглу.

SUMMARY

Abstract: This article deals with part of the history, organization and activities of the “House of Charity and Public Health “Dimitar Petrov Kudoglu” in the town of Plovdiv. It presents brief biographical data and facts related to its donor Dimitar Petrov Kudoglu.

Въведение

През 2022 г. се навършват 95 години от създаването на първото у нас социално-здравно заведение „Дом на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“ (Дом) и 160 години от рождението на неговия дарител Димитър Кудоглу. По волята на своя благодетел, Домът трябва „да обслужва бедните граждани на града за вечни времена и да води борба с най-опасните за обществото болести - детските, туберкулозата и венерическите“.[5]

Целта на настоящата публикация е да представи факти от историята, организацията и дейността на лечебното заведение и кратки биографични данни за неговия дарител Димитър Кудоглу. Извършен е документален преглед на наличната литература.

Изложение

Димитър Петров Кудоглу

„Благодетелят“ – така пловдивчани са наричали в първата половина на миналия век Димитър Петров Кудоглу. Филантроп, едър търговец на тютюн, политик и родолюбец, той е признат за един от най-големите дарители за българското здравеопазване през XX век.[4,5] Носител е на ордените „За гражданска заслуга“ и „Свети Александър“ II

Димитър Петров Кудоглу [1930 г.]

Източник: ДА – Смолян, фонд 470К, опис 1, а.е. 46, л. 2

степен, почетен гражданин на град Пловдив. [5] Много е писано за благотворителността на Кудоглу за здравето на българите. Трудно е да бъдат изброени всички негови дарения за бедни, бежанци, инвалиди, сиропиталища,

дружествата „Червен кръст“ и „Самарянка“, за изграждане на безплатни трапезарии. Кудоглу създава и финансира фондове за издаване на научни и литературни трудове [2,8], заплаща обучението на десетки български студенти по медицина и специализанти в чужбина.[2,5] Най-висшият израз на неговата добродетелност е създаването на „Дом на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“ в гр. Пловдив.

Димитър Петров Кудоглу е роден на 21.8.1862 г. в българското село Габрово, близо до гр. Ксанти, Беломорска Тракия. Рожденната му фамилия е Кудев, но по-късно добавя „оглу“ към фамилията си - обичайна наставка към мъжките имена в Османската империя, в знак на уважение към предците.[8] Димитър Кудоглу завършва гимназиалното си образование във френския търговски колеж в Цариград, а след ранната смърт на баща си, поема семейното занятие - търговия с тютюн.[4] По-късно се премества да живее в гр. Ксанти и благодарение на безпогрешния си търговски нюх, бързо натрупва състояние. През 1903 г. заедно със съпругата му Екатерина, потомка на един от най-знатните и богати родове в Беломорието, се заселват в гр. Дрезден, Германия – тогава основен европейски център на търговията с тютюн. Семейството е уважавано, става част от елитното немско общество и живее в една от най-люксовите сгради в града. Там Димитър Кудоглу развива още повече своята търговска дейност, става един от най-богатите български тютюноотърговци, изпълнява и задълженията на почетен консул на България в Дрезден. Кудоглу нямат деца. Единственото им дългоочаквано дете умира много скоро след раждането, а малко след това, през 1923 г. от мъка по него умира и Екатерина.[5,8]

Димитър Кудоглу често се завръща в България по работа - в Пловдив той е собственик на няколко склада, в които се преработва тютюн. След Междусъюзническата война, 1913, градът се е превърнал в дом за десетки хиляди бежанци от родния му край, търсещи спасение от настъпващите по земите им гръцки и турски войски. Заселват се предимно в покрайнините на Пловдив, от тогава се обособява и махалата „Ключук Париж“. Животът на тези хора е белязан от крайна бедност, безработица и лошо здраве, причинено от туберкулоза и други инфекциозни заболявания. Изпълнен със състрадание, у Кудоглу се заражда идеята да изгради лечебно заведение, в което да се лекуват бежанците от родния му край и бедните пловдивчани.[5]

Тържествено откриване на Дома на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“ – Пловдив, 8.11.1927 г.

Източник: ДА – Пловдив, фонд 1208К, опис 1, а.е. 787, л 2

Домът на благотворителността и народното здраве

През 1926 г. Димитър Кудоглу е впечатлен от модерната, нова и масивна пететажна сграда на хотел „Цар Симеон“, намираща се на ъгъла на ул. „Парчевич“ и централния площад в гр. Пловдив. Именно в нея Кудоглу си представя лечебното заведение, за което мечтае през последните години. Той купува сградата за 5 000 000 лв. и само дни по-късно, с Учредителен акт от 1.12.1926 г. я дарява на българския народ, в лицето на правителството. С Указ №797 от 21.12.1926 г. XXI Обикновено народно събрание приема дарението и утвърждава специален „Закон за Дома на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“.[5] Народните представители, станали на крака, радушно приемат този акт на добродетелност с продължителни бурни ръкопляскания.

Д. Кудоглу създава фондация с благотворителна цел, а управлението на бъдещото здравно заведение възлага на ефория (настоятелство, което да разполага и

се разпорежда със средствата на дарителя). В състава на ефорията влизат видни пловдивски граждани и управници, племенниците на Кудоглу и най-довереният му приятел-адвокатът Недко Каблешков. Членовете на ефорията не получават заплащане за дейността си, а длъжностите им са почетни. Кудоглу осигурява и издръжката на здравното заведение - дарява два от собствените си тютюневи четириетажни склада в гр. Пловдив, оценени на 15 000 000 лева. Наемател на складовете е самият той, като се задължава пожизнено да превежда на Дома приходите от наема, възлизащи на 800 000 лв. След смъртта му, ефорията може да използва складовете както намери за целесъобразно за Дома. Предвижда се фондът на издръжката да се допълва от държавни и общински помощи, дарения, завещания, таксите за прегледите и лечението на заможните граждани. Волята на Кудоглу е в Дома да се приемат всички граждани и селяни, без разлика в етнос и вяра и бедните да се лекуват безплатно.[2,5]

При създаването на лечебното заведение, Кудоглу се съветва с едни от най-видните представители на медицинската наука у нас и основатели на медицинския факултет към Софийския университет „Св. К. Охридски“: проф. д-р Стефан Ватев - първият професор по педиатрия у нас, проф. д-р Богомил Берон – ръководител на клиниката по кожни и венерически болести и проф. д-р Владимир Руменов - главен лекар на диспансера при Софийското дружество за борба с туберкулозата.[5]

Здравното заведение е организирано като диспансер, по примера на едни от най-елитните в Европа. За тази цел д-р Киро Добрев, назначен за главен лекар в Дома, през 1927 г. със средства на ефорията посещава здравни заведения от този тип в Югославия, Чехословакия, Германия, Франция, Швейцария, Австрия [1,5] и Швеция [4], за да заимства европейски опит в тяхната дейност. [5] През 1927 г. хотелската сграда е изцяло преустроена за лечебно заведение с лични средства на Кудоглу, възлизащи на 1 756 377 лв. През същата година, отделенията са оборудвани с най-модерни нови медицинска апаратура и лабораторно оборудване, закупени от чужбина, консумативи и обзавеждане, за които Кудоглу дава още 3 126 000 лв.[4,5] Създаден е правилник за работа в Дома, подбрани са медицински персонал и служители. Назначените лекари са получили медицинското си образование и специализация в чужбина, а обучението на част от тях е на пълна издръжка от Кудоглу. [5] Определени са начините за заплащане на

прегледите и изследванията. Пациентите със свидетелства или карти за бедност, както и служителите в държавни, общински и частни институции с месечна заплата до 3 000 лв. са прегледани безплатно. Тези с доход до 6 000 лв. заплащат част от таксата, а богатите – нейния пълен размер.[4,5]

Домът на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“ отваря врати на 19.10.1927 г., а на 8.11.1927 г. Димитровден, е неговото освещаване.[4,5] На събитието присъстват министър-председателят Андрей Ляпчев и съпругата му, директорът на Дирекцията на Народното здраве д-р Иван Кесяков, Димитър Кудоглу, проф. д-р Стефан Ватев, проф. д-р Богомил Берон, проф. д-р Веселин Руменов, кметът на гр. Пловдив д-р Панайот Костов, юристът Недко Каблешков, видни граждани и десетки хиляди пловдивчани, които превръщат замисленото като скромно събитие в празник за града.[5]

Домът на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“ е наричан от пловдивчани „диспансер“, или просто „Дом Кудоглу“. Структуриран е в следните отдели: „Майки и деца“, „Отдел за борба с туберкулозата“, „Отдел за борба с венерическите болести“. Две години по-късно в отделна сграда е разкрита „Противоясна станция“.[5]

Отдел „Майки и деца“

Дейността в отдела е организирана според съветите на проф. д-р Стефан Ватев, на принципа на създадените от него през 1924 г. у нас детски здравно-съветателни станции. Според европейският опит, в тях се консултират здрави деца, а болните се насочват за лечение към участъковите лекари. [5] Завеждащ е д-р Никола Немски [4,5], а д-р Гр. Груев – началник на гинекологичното отделение в болницата в Пловдив доброволно и безплатно преглежда и консултира бременните и родилките. Назначена е и сестра-посетителка. Отделът заема едното крило от първия етаж на сградата.[5]

В отдел „Майки и деца“ се прегледат и наблюдават бременни, кърмачки и деца до 14 годишна възраст.[4,5] Създаден е регистър на пациентите, а в специална лична карта на всяко дете се отразяват данните от лекарските прегледи и съветите, дадени на майката по отглеждането и храненето на детето. Задълженията на сестрата-посетителка, освен амбулаторната работа, включват първични и последващи визити по домовете. При тези посещения тя помага на майките и ги

обучава как да къпят, хранят и отглеждат децата си. Чрез специални анкети сестрата събира и информация за хигиенните условия, социалното и материално състояние на семействата.[5]

През първата половина на ХХ век детската смъртност у нас е една от най-високите в Европа.[6] В периода 1926 – 1930 г. коефициентът на детска смъртност в България е 144,7‰ в градовете и 147,5‰ в селата, а за 1931 – 1935 г. съответно 134,3‰ и 149,5‰. [7] В сравнение с показателите на страните с най-ниски стойности от 40‰ в Нидерландия и 41‰ в Норвегия през 1935 г. [6], детската смъртност у нас е многократно по-висока. Една от основните цели на отдела „Майки и деца“ е борбата с този сериозен здравен проблем. Според наблюденията на лекарите и на сестрата-посетителка сред причините за високата смъртност на децата до 1 годишна възраст са недохранването, лошите жилищни и хигиенни условия и здравната неграмотност на майките. За решаването на тези проблеми на най-бедните семейства се раздава мляко за децата, както и дрехи, получавани в отдела като дарения от европейски страни. В отдела редовно се провеждат лекции и беседи за формиране и подпомагане на здравното образование на майките и по-големите деца.[5]

Отдел за борба с туберкулозата

Завеждащ на отдела е главният лекар на Дома, д-р Киро Добрев - дългогодишен управител на Пловдивската държавна болница и специалист с над 20 годишна практика в борбата с туберкулозата.[4,5] Рентгеновият и електролечебен кабинет за кратко завежда д-р Сергей Сакович, а след неговата смърт е назначен д-р Лазар Караиванов, който е втори братовчед по майчина линия на Васил Левски. Кабинетът е оборудван с модерен рентгенов апарат, закупен от Германия и д-р Караиванов е изпратен в диспансер в Берлин на лични разноски на Кудоглу, за да се обучи на работата с апаратурата. В откритият ларингологичен кабинет безвъзмездно работи д-р Боев, специалист „Уши, нос и гърло“. Назначени са сестра-посетителка и механик. Целият втори етаж на диспансера е предоставен за нуждите на борбата с туберкулозата.[5]

Смъртността от туберкулоза в България по това време е сред най-високите в Европа. През 1927 г. у нас тя е 31,3 на 10 000 души, докато през същата година в Германия регистрираната смъртност от заболяването е 9,8, а в Дания е едва 8,1 на 10 000.[1] Болестта е на първо място по причина за смърт в българските градове през 1939 г. с относителен

дял от 13,1%.[3] Туберкулозата е болестта на бедните - лошите условия на живот и труд, недохранването и бедността са сред основните причини за високата заболяемост, особено сред тютюнорботниците в гр. Пловдив.[1,5]

На всеки пациент в отделението се извършват обстойни прегледи, провеждат се необходимите лабораторни изследвания. По преценка на лекаря се назначават рентгеноскопия или рентгенография. По график, в определени дни в отдела се прави изкуствен пневмоторакс. Резултатите на всеки прегледан се отразяват в лична здравна карта. В зависимост от поставената диагноза, пациентите се насочват за хоспитализация, санаториално лечение или получават наставления как да предпазват близките си от заразяване с туберкулоза. Сестрата-посетителка посещава всеки пациент в дома му, прави преглед на социалните и хигиенни условия и поканва за преглед живеещите в едно домакинство с болния. Високата заболяемост от туберкулоза е установена още в първите години на функционирането на Дома. До края на 1928 г. са прегледани 1967 души, от които 381 са с потвърдена диагноза.[5] Широкото разпространение на заболяването засяга и децата. През 1929 г. е извършена „пиркетизация“ (проверка за туберкулоза по метода на Пирке) на 502 деца на 14 годишна възраст от Френския колеж, Френския девически пансион и Държавното сиропиталище. На 230 ученици или 47,5% от изследваните се установява скрита форма на туберкулоза. До 1938 г. отделът прилага туберкулиновата проба на 19 474 ученици от гр. Пловдив и 27 села, а 9 458 са визитите по домовете, извършени от сестрата-посетителка. Отделът е един от първите, които въвеждат имунизацията срещу туберкулоза с BCG ваксината у нас. Поради здравното невежество и недоверието на родителите, до края на 1933 г. с ваксина са обхванати само 79 деца.[1]

Отдел за борба с венерическите болести

По препоръка на проф. д-р Богомил Берон, за завеждащ е назначен неговият асистент от университетската катедра по кожни и венерически болести в гр. София, д-р Пьотр Александров. Нараноски на ефорията лекарят преминава специализация в диспансер в гр. Париж, Франция. Негов помощник в отдела е д-р Петър Коруев, получил медицинското си образование в Австрия на пълна издръжка от Кудоглу. В бактериологичната лаборатория всекидневно се извършват изследвания по различни методики от лаборант. Разкрита

е „Брачна съвещателна станция“, чиято дейност е образователна в областта на полово предаваните заболявания. Отделът е разположен на третия етаж на сградата.[5]

В Дома е уредена и богата библиотека. Активно се развива здравно-образователна дейност, която е сред важните цели на здравното заведение. Организирант се лекции, беседи и филмови прожекции на значими за здравето теми.[1,5]

Противобясна станция

Станцията е създадена през 1929 г. по инициатива на ефорията, съвместно с Пловдивската окръжна комисия. Съгласно тогава действащото законодателство, противобесни станции могат да бъдат откривани от Окръжните постоянни комисии и Градските общини. Станцията се намира извън Дома, близо до железопътната гара, в дарения от Кудоглу имот „Чифлика“. Състои се от 3 сгради, в които са разположени стационар с 5 стаи и 30 легла, трапезария, кухня, пералня, баня и дезинфекционна апаратура.[4,5] Обзавеждането е закупено с предоставени средства на Окръжната комисия [5], а Кудоглу плаща заплатата на лекаря [4]. Завеждащ станцията е д-р Константин Шивачев, завършил медицина в Австрия на пълна финансова издръжка на Кудоглу. Противобясната станция обслужва населението от цяла Централна и Югозападна България. През първите три години, за периода 1929 – 1931 г. против бяс са лекувани 2 275 пациенти, като само 4 от тях са починали от сериозното заболяване.[5]

През всички години на съществуването си Домът е „образец на чистота, храм на народното здраве, на здравната просвета, култура, на възвишен морал и милосърдие“. Стотици хиляди са пациентите на здравното заведение, голямата част от които са бедни и лекувани безплатно.[5] Само през отдела за борба с туберкулозата са преминали 142 456 души, прегледани на рентген са 128 601 и са направени 18 658 рентгенови снимки.[1]

Димитър Петров Кудоглу умира от пневмония на 7.3.1940 г. в гр. Пловдив. Хиляди пловдивчани го изпращат в последния му път до централните гробища, където е погребан. [2, 5] Благотворителността на Кудоглу не свършва до тук - завещал е 500 000 лв. за детски ясли за 50 деца до 18 месечна възраст, които да бъдат изградени след смъртта му. Неговата воля е изпълнена от втората му съпруга, също Екатерина, със съдействието на Царица Йоана. Детските ясли са построени

и открити през 1941 г. в гр. Пловдив и носят имената „Екатерина и Димитър Кудоглу“.[5]

До 1944 г. дарението на Кудоглу само за Дома на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“ възлиза на 39 502 900 лева. Това го прави един от най-големите дарители в българското здравеопазване през XX век.[5]

След 1946 г. Домът и тютюневите складове преминават в собственост на държавата. Здравното заведение е преобразувано в Градски тубдиспансер с главен лекар д-р Киро Добрев, а след неговата смърт е назначен д-р Константин Шивачев. [1] По-късно в диспансера се помещават катедрите по микробиология и хигиена на новоразкрития Медицински факултет на Държавния университет в гр. Пловдив.[5] През 1951 г. създадената от Кудоглу фондация е защитена с Указа за обществено подпомагане [2,4], с мотива, че такива благотворителни мероприятия унижават трудещите се.[5]

Домът на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“, който е трябвало да лекува бедните „за вечни времена“ е напълно разрушен през 1973 г., за да бъде разширена сградата на Централната поща в гр. Пловдив.[5,8] Детските ясли „Екатерина и Димитър Кудоглу“ са срутени в наше време. Единият от тютюневите складове, дарен от Кудоглу за издръжка на Дома, през 2016 г. е обхванат от пожар и почти напълно унищожен.[2]

Основната част от настоящият текст е написан със съдействието на д-р Мая Лесинска, Медицински университет Пловдив и д-р Стефан Шивачев, директор на Национален Исторически музей Пловдив. Получено е изричното им съгласие и разрешение като автори на книгата „Кудоглу Благодетеля“ за използването на произведението като източник за статията.

Литература:

1. Ангелова М. Социалната болест. Туберкулозата в България през първата половина на XX век. Университетско издателство „Неофит Рилски“, Благоевград, 2021. ISBN 978-954-00-0251-4.
2. Владимиров И. Димитър Кудоглу и храмът на здраве-то. Българска история. [Интернет]. Наличен на: <https://bulgarianhistory.org/dimitur-kudoglu/>
3. Дикова Кр, Чолакова Т, Грива Хр. Здравно-демографските процеси в периода 1900-2015 година. Социална медицина, 24, 2016, № 3-4, 9-15.
4. Енциклопедия Дарителството. Дом на благотворителността и народното здраве „Димитър Петров Кудоглу“. [Интернет]. Наличен на: <https://daritelite.bg/dom-na-blagotvorit%D0%B5lnostta-i-na-narodnoto-zdrav%D0%B5-dimitar-p%D0%B5trov-kudoglu-v-gr-plovdiv-3/>.
5. Лесинска М, Шивачев С. Кудоглу Благодетеля. Жакет-45, Пловдив, 2011.

6. Михайлова Н, Докова К. Детската смъртност в България в европейски контекст (1960-2020). Социална медицина, 29, 2021, № 4, 4-8.
7. Петков Хр. Социална хигиена. Медицина и физкултура, София, 1974.
8. Шивачев С. Тракийският българин Димитър Кудоглу. Сите българи заедно. 2010. [Интернет]. Наличен на: https://sitebulgarizaedno.com/index.php?option=com_content&view=article&id=326:2011-08-03-15-04-15&catid=29:2010-04-24-09-14-13&Itemid=61

Адрес за контакт:

Петя Бончева

Катедра „Социална медицина и организация на здравеопазването“ МУ „Проф. д-р П. Стоянов“ - Варна

e-mail: boncheva.petia@gmail.com